

Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Napisao ju Vjekoslav Klaić, javni redov. profesor obće povjestnice na kr. sveučilištu Franja Josipa I. Svezak drugi, dio treći. Treće doba: Vladaње kraljeva iz raznih porodica (1301—1526). Treća knjiga: Doba kralja Matijaša Korvina i Jagelovića (1458—1526). Sa 102 ilustracije. Nagradila „Matica Hrvatska“ iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića. 1904. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stjepan Kugli). Zagreb. Ilica 30. Cijena 7 K. Str. 358+XIV.

Ta zvezek obsega zgodovino od l. 1458. do 1526., tedaj dobo kralja Matijaža Korvina (1458—1490) ter obeh Jagelovičev Vladislava II. (1490—1516) in Ljudevita II. (1516—1526). Ogrska se povzdigne za vlade Matijaža Korvina do največje slave in moči, a v kratkem času potem zopet hitro propade, dokler se popolnoma ne zruši pod slabim Jagelovičem Ljudevitom II. Vsled nesrečne bitke pri Mohaču (1526) pride celo večji del ogrske kraljevine pod turško oblast.

Profesor Vj. Klaić je opisal kralja Matijaža Korvina tako obsežno, kakor dozda še nobeden hrvaški zgodovinar. Celih 158 strani je posvetil pisatelj temu znamenitemu vladarju. Razume se, da so Mažari dobo svojega največjega vladarja že dozda natančno preiskali. Izdali so vse važnejše vire za njegovo dobo ter tudi v obsežnih zvezkih opisali po njih delovanje tega vladarja, toda vse le z ozirom na Ogrsko, na hrvaške odnošaje se pa niso ozirali v oni meri, kakor so to morali storiti že po samih virih. Celo najuglednejši mažarski zgodovinar Vilmoš Fraknoi se je v svojem znamenitem delu o Matijažu Korvinu doteknil hrvaške zgodovine le toliko, kolikor je bil prisiljen zbok celokupne zgodovinske tvarine. Podatkov za hrvaško zgodovino je porabil prav malo. Vidi se tudi pri tem, kako pristranski so sploh mažarski književniki, posebno kadar se gre za Hrvaško. Prof. Klaić je moral vsled tega iznovič vse zgodovinske vire te dobe preiskati ter raztresene podatke zbrati, razjas-

niti in potem uporabiti v tem svojem delu. In ravno to je največja zasluga neutrudnega zgodovinarja Vj. Klaića. Tako nam je zdaj čisto jasna zgodovina dobe kralja Matijaža Korvina i glede Hrvaške. Med ostalimi dogodki nam je opisal Vj. Klaić prav natančno banovanje glasovitega Jana Vitovca in vojvode Nikolaja Iločkega, Pavla Spiraučića in njegove odnošaje naproti vojvodu Stefanu Vukčiću in Benečanom, potem boje Matijaža Korvina v Bosni po njenem padcu (1463) ter borbe za trdnjavo Jajce. Jasno je predočil pisatelj tudi odnošaje med Korvinom in zagrebškim škofom Osvaldom Tuzom in banom Ivanom Tuzom. Natančno so opisane borbe Kralja Matijaža proti velikašem Frankopanom radi Senja, ki jim ga je kralj vzel po hudih bojih, samo da ostane gospodar malega kosa morske obale, ker je nedavno pred tem izgubil vso Dalmacijo. V tem delu so našeti vsi turški napadi ne samo na Hrvaško ampak tudi na slovenske dežele vse do leta 1480. Posebno zanimiv je hrvaški sabor leta 1481. in splošna kraljevska sodba v Zagrebu, ko je kralj Matijaž Korvin obsodil na smrt veliko število najodličnejših hrvaških velikašev in plemičev radi nasilstva in zločinov, a jih je že drugi dan zopet pomilostil. Imena teh velikašev so popisana na str. 126—127. Tudi dobo banovanja Gereba nam je pisatelj razjasnil po samih virih. Ostali dogodki iz dobe kralja Matijaža Korvina so opisani po znanih temeljitih zgodovinskih delih. Posebno nas zanimajo borbe s češkim kraljem Jurijem Podjebradom in s cesarjem Friderikom III., kateremu je vzel celo Dunaj. V borbah s cesarjem Friderikom III. so trpele tudi slovenske dežele, kajti Mažari so prodirali v sosedno Štajersko in preko Hrvaške tudi na Kranjsko; zato se je ohranila celo slovenska narodna pesem o kralju Matijažu, ki jo omenja tudi Klaić (str. 140.). Ogri so se polastili takrat velikega dela slovenske zemlje. Po Valvasorju (XV. 378.) so prodrli Ogri na Dolenjsko, osvojili Klevevž ter od tukaj prišli celo do Ljubljane, česar pa Klaić ne spominja

v svojem delu. Seveda se Ogrri niso vzdržali dolgo na Kranjskem, vendar pa si je Matijaž Korvin lastil zemljo, saj je še malo pred svojo smrtjo zahteval v mirovni pogodbi od cesarja Friderika III., da mu posodi na to deželo 200.000 goldinarjev, kar je cesar seveda odločno odbil (Dimitz I. str. 295.). Da so bili Ogrri gospodarji v nekih krajih na Dolenjskem tudi še po smrti Matijaža Korvina, se vidi iz pogodbe, ki je bila sklenjena med Ivanišem Korvinom, sinom Matijaža Korvina, in kraljem Vladislavom II. radi izvolitve na ogrski prestol. V tej listini so navedena vsa posestva,

Matijaž Korvin potomec rumunskih pastirjev iz Erdelja, ne pa Mažar. Posebno hvali njegovo pravičnost. Ohranila se je latinska poslovice: „Mathias obiit, justitia periit,“ in hrvaška: „Pokle kralj Matijaš spi, nikakve pravice ni.“ Kaj je bil kralj Matijaž Korvin hrvaškemu narodu, piše Klaić tako-le (str. 156—157): „Hrvaškemu narodu je ostal kralj Matijaž v dobrem spominu. On je sicer omejil moč kneževskih rodovin, posebno Frankapanov; je odstranil mnogo privilegijev premočnih hrvaških velikašev, a posebno ščitil mesta, na čelu vsem svobodno kraljevsko mesto na brdu,

STROSSMAYER BALZAMIRAN.

ki jih dobi Ivaniš, če ne postane kralj ogrski. Med temi posestvi sta tudi Kostanjevica na Kranjskem in Brežice na Štajerskem. (Str. 168.).

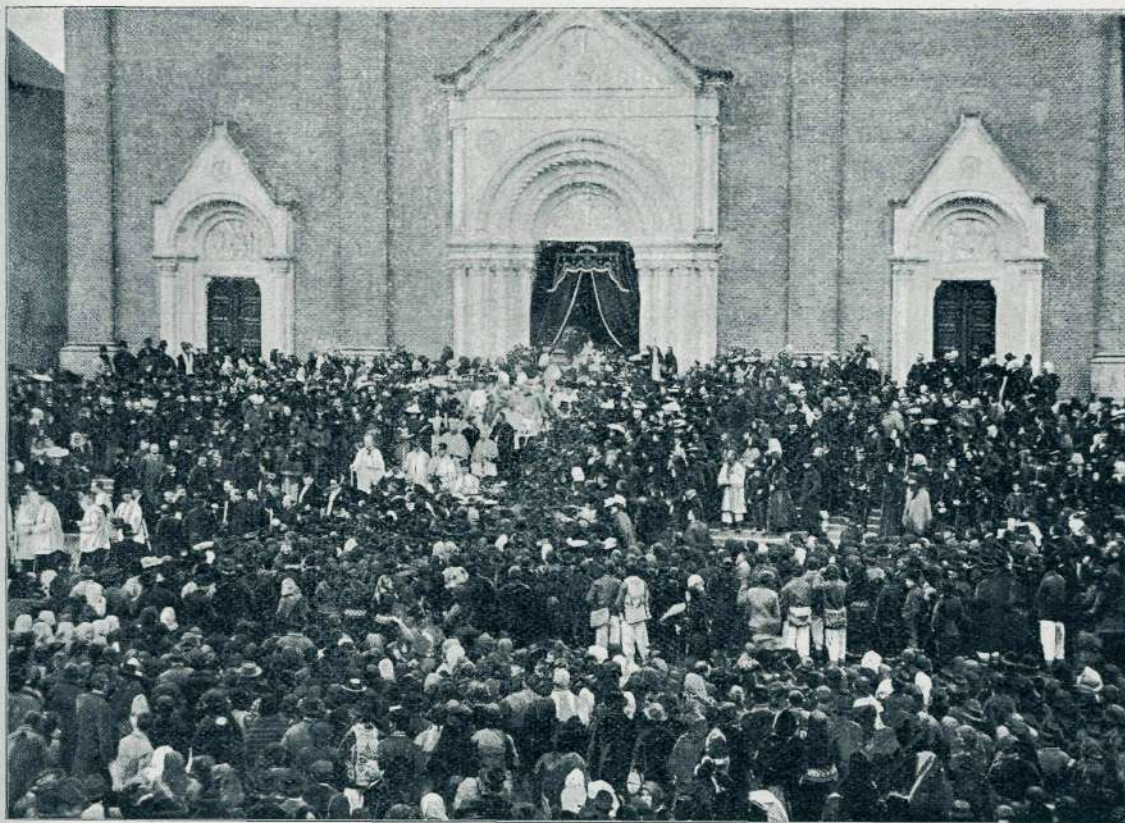
Vj. Klaić je ocenil Matijaža Korvina jako povoljno, kot velikega vladarja v vsakem oziru. Zanimivo je, da ta največji ogrski kralj — Mažari ga proslavljajo kot narodnega vladarja — ni pisal mažarsko. On je izdajal listine v latinskem, češkem in nemškem jeziku, tudi njegove cirilske in glagolske listine so se ohranile, v mažarskem jeziku pa nimamo nobenega spisa od njega. Treba pač vedeti, da je bil

Gradec pri Zagrebu. Hrvaškemu kraljestvu nj prikratil nobene pravice, katere je že prei imelo, ampak jih je še pomnožil, podelivši mu l. 1477. pravo, da si voli samo kapetana poleg bana. Na Ogrskem je palatinsko čast cenil tako malo, da je skozi več let ni nikomur podelil; na Hrvaškem pa je nameščal za bane zaslužne in odlične može, katerim je bila izročena težka naloga, da branijo hrvaško zemljo turških in benečanskih napadov. Vredno je še omeniti, da so pomrle za kralja Matijaža posebno v Slavoniji mnoge odlične rodbine, ki

so imele dotlej velik vpliv na razvitek naroda in zemlje Hrvaške. Izginili so Tituševići, Čupori, Morovići, Marčali in Gorjanski, a na njihova mesta so stopili Sekelji, Zapolje, Banići, Baćani in slednjič Bakač Erdedi.

Kralj Matijaž živi še dandanes v ustnem izročilu hrvaškega in slovenskega naroda. Ohranile so se v njem povesti in pesmi. Najbolj je razširjena ona o kralju Matijažu in njegovem simpatičnem vojvodi Petru Dojčinu, junaku in vinopiji, ki je zapil tristo cekinov v enem dnevu. Navadna pesem ne ve več, da je bil Petar Dojčin nekoliko časa zapovednik donavskega

Juriju Podjebradu in Fridriku III., mesto da bi jih uporabil proti Turkom, ki so ravno za njegove dobe osvojili Hrvaški sosedne zemlje, pred vsem Srbijo in potem Bosno in Hercegovino. Turek se je ravno za njegovega vladanja tako okrepil, da je mislil že takrat na osvojitev Ogrske in Avstrije. Vse junaštvo njegovih čet v sledečih turških bojih ni moglo več ustaviti prodirajočega sovražnika, ker se mu ni uprl precej izpočetka z zedinjenimi silami ter ga prepodil nazaj čez Balkan. Njegova politika se je ravno zato v kratkem osvetila Ogrski, a na žalost tudi Hrvaški.

STROSSMAYERJEV POGREB.

brodovja in kesneje bosenski ban; ona seveda tudi ne omenja njegovih junaških del v Bosni, Srbiji in na južnem Ogrskem“.

Tej oceni imamo dodati samo tole. Kralj Matijaž Korvin je s svojo borbo proti hrvaškim velikašem, posebno proti Frankopanom v hrvaškem Primorju škodil Hrvatom mnogo v vsakem pogledu, ker je na ta način pomogel Benečanom, da so se polastili velikega dela hrvaške zemlje. A ravno tako je škodoval tudi splošni krščanski stvari, ker je svoje sile trošil brez pravega razloga proti svojima sosedoma,

Matijažu Korvinu bi bil moral slediti njegov sin Ivaniš Korvin, vendar pa ni uspela v borbi proti Jagelovičem, ter se je slednjič zadovoljil z velikimi posestvi, ki jih je dobil po dogovoru z velikaši, ker se je odrekel kroni. Značilno je, da hrvaški velikaši niso sodelovali pri volitvi Matijaža Korvina in pri izvolitvi Vladislava Jageloviča, pač pa so bili prisotni slavonski velikaši. Tudi te dogodke je opisal Vj. Klaić čisto izvirno glede Hrvaške. Predočil nam je pisatelj v tem oddelku tudi žalostno borbo mesta Senja s Frankopani, ki so hoteli

ostati gospodarji v tem mestu, a jih je kralj Matijaž Korvin že poprej iztisnil. Senjani so bili tako hudi protivniki Frankopanov, da so jih obdolžili pred celim svetom, da se dogovarjajo s Turki in da so jih celo poklicali na Hrvaško, samo da se vzdržé oni v svojem gospodstvu, četudi s turško pomočjo. Grozili so pač Frankopani, da bodo to storili, če ne dobé od svojega vladarja dosti pomoči za obrambo zemlje. To je bila pa v resnici le grožnja, ker so ogrski kralji zaporedoma prenehali pošiljati pomoč Hrvatom za boj proti Turkom. Frankopani in drugi hrvaški velikaši pa se vkljub tej malomarnosti ogrskih kraljev niso nikdar bratili s Turki, marveč so jih odbijali junaško do zadnjega časa na hrvaških mejah. Ker tedaj Hrvatje niso dobivali nobene pomoči v teh hudih stiskah od svojih vladarjev, so se obračali pogosto za pomoč do svojega sosedu nemškega cesarja Maksimiliana I., ki je tudi v resnici že radi svojih slovenskih dežel dajal Hrvatom znatne podpore, kar je Vj. Klaić zdaj prvič jasno dokazal. Čisto na novo so opisani notranji odnošaji Hrvaške od l. 1494. do 1513., ko je postal Peter Berislavić hrvaški ban.

Banovanje Petra Berislavića je opisal že pred več leti zgodovinar Matijaž Mesić, vendar pa je našel Vj. Klaić še toliko novih virov, da je v marsičem izpopolnil Mesićevo razpravo. Banovanje Ivana Karlovića in tedanje vojne s Turki okoli Jajca in v severni Dalmaciji je predelal čisto na novo. Za Hrvate je posebno važno Klaićevo dokazovanje o zvezah hrvaških velikašev s Habsburžani, s katerimi so se dogovarjali že zdavnaj pred bitko pri Mohaču, tako da je cetinjska izvolitev Ferdinanda I. (1527) morala slediti čisto naravno in ni mogla na Hrvaškem nikogar iznenaditi. To dokazuje deželni zbor v Križevcih spomladi 1526. Na tem zboru so hrvaški stanovni sklenili, da si poiščejo drugega gospodarja, ker jih je njihov kralj Ljudevit II. popolnoma zapustil. Obrnili so se zato na Habsburžana Ferdinanda II. Obenem so že takrat sklepali, kako bi se Bosna iznovič osvobodila, in Ferdinand se je proglasil tudi za bosenskega kralja ker Bosna tako pri-

pada Hrvaški. (Str. 347.). Če omenimo še živahno opisane dogodke na Ogrskem pred mohaaško bitko, kako silna je bila objestnost ogrskega plemstva in kolika slabost ogrskega kralja, ki večkrat ni imel denarja niti za vsakdanje potrebe, in kako požrtvovalno in junaško se je borilo hrvaško plemstvo proti Turkom, a kako prepirljivo, sebično in za vojsko sploh nesposobno je bilo ogrsko plemstvo, da je mogel o njem reči papežev nuncij Burgio glasovite besede (str. 332—333.): „Ko bi se mogla Ogrska rešiti svoje propasti le za ceno treh goldinarjev, ne bi se našli trije ljudje, ki bi hoteli i to žrtvovati“, — potem smo navedli vse vrline četrtega zvezka Klaićeve hrvaške zgodovine.

Vj. Klaić rabi v svojem delu dosledno obliko „Muhač“, „Muhačko polje“, dočim je pravilna oblika „Mohač“. Ostrvo poleg Požuna zovejo Mažari „Čalokez“, a tako tudi Klaić na str. 230. Slovaki jo poznajo pa le po imenu „Žitva“, in to je tudi pravo ime. Na str. 168. je brez dvoma lapsus calami, ko se Brežice postavlja na Kranjsko.

Tudi temu zvezku so dodane razne priloge. Pred vsem so navedeni viri in pomočki za zgodovino Hrvatov v tej dobi. O virih samih razpravlja pisatelj na str. I.—V., a od V.—VII. navaja pomožne knjige v raznih jezikih za to dobo. Med njimi ne nahajam lepe monografije o Sekeljih pokojnega M. Slekovca. Sekelji so bili znameniti velikaši hrvaški, znani že pod Matijažem Korvinom in Vladislavom II., kesneje so prešli na Ferdinandovo stran. Omenja jih tudi Klaić na več mestih. Od str. VII.—XIV. pa predočuje pisatelj v transkripciji štirinajst zgodovinskih listin, kakor so fotografsko posnete in dodane temu zvezku. Vse te listine čuvajo v izvirniku v zagrebškem ali budimpeštanskem deželnem arhivu ter so vrlo važne za hrvaško zgodovino. Razen tega se v tej knjigi nahaja še 88 slik raznih oseb, pisem, pečatov in drugih predmetov iz te dobe. Cena je knjigi 7 K, ter ni previsoka za tako krasno izdanje tega dela glede na tisk, slike in papir, kar dela le čast podjetni knjigarni L. Hartmana (Stj. Kugli).
Iv. Steklasa.

